

De twitterende tegenstander

Een discours over de rol van mediaculturen in een conflict

'I don't necessarily agree with everything that I say.'

Marshall McLuhan

'Der Krieg ist also ein Akt der Gewalt, um den Gegner zur Erfüllung unseres Willens zu zwingen.'

Carl von Clausewitz

Hoe komt het toch dat grote industriële mogendheden bij tijd en wijle conflicten verliezen van, op papier, inferieure tegenstanders zoals Al Qaida of de Taliban? De auteur benadert dit aloude vraagstuk vanuit de optiek van communicatiemedia: het Westen communiceert in 'de taal' van een geïndustrialiseerd, rationeel en op wetenschap gestoeld wereldbeeld, terwijl een groepering als de Taliban een mentaal georiënteerde 'Godsleer' aanhangt. De auteur stelt dat indien een grote, westerse mogendheid niet in staat is om 'de taal' van de opponent te spreken, zij nooit haar wil aan de tegenstander kan opleggen, en het conflict dan ook niet kan winnen.

Luitenant-kolonel mr. drs. P.B.M.J. Pijpers*

Het opleggen van de wil, zoals beschreven door Von Clausewitz¹, betekent de tegenstander jouw wil opleggen waardoor hij handelt tegen zijn eigen wil in. In een oorlog of conflict gebeurt dit primair met het instrument van militaire macht, denk aan het *coercive* Russische optreden op de Krim. Een actor, zoals

een staat, heeft echter niet alleen militaire middelen, hij kan ook diplomatieke, economische of civiele middelen inzetten om de opponent zijn wil op te leggen.²

Het instrument van militair vermogen bestaat uit een fysieke, conceptuele en een mentale component. Militair vermogen genereert gevechtskracht, zowel kinetische als niet-kinetische gevechtskracht.

In de praktijk is het opleggen van de wil aan een opponent, al dan niet met geweld, nog niet zo gemakkelijk. De partijen in een conflict zijn

* De auteur schreef dit artikel tijdens zijn functie als universitair docent Krijgswetenschappen aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie. Hij bedankt kolonel drs. A.J.H. Bouwmeester MMAS, lkol Maurice J.C.M. Houben EMMSD en drs. Pepijn G.J. Storm van Leeuwen MSc voor hun commentaar op eerdere versies.

1 Clausewitz, C. von (1980) *Vom Kriege*, Reclam, Stuttgart, 17-18.

2 Defensie (2013) *Nederlandse Defensie Doctrine*, 21-24

FOTO AP

De Taliban claimde de vrijlating van de Amerikaanse militair Bowe Bergdahl tegen vijf kopstukken van de organisatie in mei 2014 als een overwinning en bracht die via allerlei mediakanalen in de publiciteit

immers vaak geen staat en daarnaast maken partijen ook gebruik van andere middelen, capaciteiten en tactieken dan in het Westen³ gebruikelijk is. Denk bijvoorbeeld aan de Taliban, die een offensieve beïnvloedingscampagne voert via Twitter of andere sociale media.⁴ Landen die beschikken over een superieure technologie en een ogenschijnlijk groot militair vermogen verliezen dan ook regelmatig van kleinere landen of de *violent non-state actors*.⁵

Een vereiste voor dit klassieke idee van ‘wilsoplegging’ is dat beide actoren met elkaar in contact komen en met elkaar communiceren. Communicatie moet hier overigens in de overdrachtelijke zin worden opgevat, inclusief het ‘communiceren’ met wapens.⁶

Dit veronderstelt dat beide actoren dezelfde normen, waarden en wereldbeeld hebben. Hoe kun je immers je opponent je wil opleggen

indien je zelf aan het schaken bent, terwijl je opponent roulette speelt? In dit geval zijn er

- 3 Met ‘het Westen’, westerse mogendheden of zelfs ‘wij’ wordt in dit artikel de Europees-Amerikaanse cultuur bedoeld naar analogie van de historische cultuurindeling zoals door Oscar Spengler beschreven; of de contemporaine indeling naar Huntington. De westerse cultuur staat dan tegenover de Chinese, Arabische-Islamitisch of Indische. Spengler, O (1923: 1998) *Untergang des Abendlandes: Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*; of Huntington, S. (1996) *The clash of civilizations and the remaking of world order*.
- 4 Zie krantenartikel uit *The Verge*, 18 september 2013 (<http://www.theverge.com/2013/9/18/4743970/taliban-use-twitter-to-claim-responsibility-for-killing-afghan-election-official>) of *NRC Handelsblad*, 17 december 2013 ‘Crash NAVO heli in Afghanistan’, waarin staat dat ‘de Taliban zeggen op Twitter dat zij in de zuidelijke provincie Zabul een helikopter hebben neergeschoten die laag vloog’. (<http://nos.nl/artikel/587679-crash-navoheli-in-afghanistan.html>)
- 5 Zie de conflicten tussen Israël en Hezbollah of het ISAF- optreden in Afghanistan.
- 6 Communicatie moet hier in de breedste zin van het woord te worden opgevat. Communicatie is het met elkaar in verbinding staan van mensen om te overleggen of berichten uit te wisselen. Bij communicatie zijn ten minste twee partijen betrokken, een zender en een ontvanger. Communiceren kan met meerdere modi of medium, inclusief het gebruik van militaire middelen. McLuhan hanteert in zijn boek *Understanding Media* een heel scala aan communicatiemediën, van geld tot huisvesting of kleding, maar ook wapens.

geen gemeenschappelijk spelregels, is er geen *common denominator* tussen de partijen om de wilsoverdracht te laten plaatsvinden.⁷

Het dilemma van moderne conflicten

Het dilemma van moderne conflicten is dat partijen in het conflict, vooral westerse en niet-westerse opponenten, leven volgens andere normen en waarden en daardoor niet met elkaar kunnen communiceren. In hedendaagse conflicten, conflicten die wij als 'irregulier' betitelen, is de omgeving irregulier en strijdt onze opponent op irreguliere wijze.⁸

De westerse strijdmachten acteren weliswaar in deze irreguliere omgeving, maar ze passen geen methoden of technieken toe die in strijd zijn met onze westerse (ridderlijke) normen en waarden, zoals buitenproportioneel gebruik van geweld. De kern van de irregulariteit in het hedendaagse conflict is dan ook dat westerse eenheden op reguliere wijze strijden in een irreguliere omgeving tegen een irreguliere opponent.

En hoe win je een conflict als je niet dezelfde 'taal' spreekt? Als je niet met je opponent kunt communiceren of verkiest niet met hem te communiceren?⁹

Doel artikel

Dit artikel gaat over communicatie en het gebruik van communicatiemediën tijdens het conflict. Dit artikel past in een breder discours over de vraag 'what causes victory and defeat in battle?'.¹⁰ Het is bedoeld om de lezer aan het denken te zetten, vooral over de stelling dat de westerse wereld leeft vanuit een modern – op wetenschap en technologie georiënteerd – paradigma, terwijl veel van onze opponenten vanuit het zogeheten post-moderne of pre-moderne paradigma leven. En hoe kunnen we ooit winnen van een opponent die een volstrekt ander wereldbeeld heeft?

In dit artikel stel ik mij de vraag of het juist is te veronderstellen dat de superieure westerse mogelijkheden conflicten niet winnen omdat zij de taal van hun opponent niet beheersen. En zo ja, wat kunnen de westerse mogelijkheden daaraan doen? Westerse mogelijkheden zijn oppermachtig in de eigen taal en communicatie, maar lijken de 'taal' en het communicatiemedium van de opponent niet te beheersen en zijn daardoor niet in staat hun wil op te leggen.

Om deze vraag te beantwoorden ga ik in op vier deelvragen: welke soorten media zijn te onderscheiden; wat zijn hun eigenschappen; welke zijn dominante media binnen gemeenschappen; en hoe kunnen wij onze communicatie met militair vermogen aanpassen en onze informatieoperaties aanscherpen?

Ik spiegel deze vragen aan de ideeën over mediaculturen van Marshall McLuhan, onder meer in zijn boek *The medium is the message* en van Neil Postman in zijn boek *Amusing ourselves to death*.

Opzet artikel

De opbouw van het artikel is als volgt. Ik beschrijf kort de ideeën van McLuhan en Postman. Daarna ga ik in op de deelvragen en geef ik eerst enkele soorten mediaculturen weer zoals McLuhan die onderscheidt. Daarna beschrijf ik de eigenschappen van die media aan de hand van snelheid, bereik en directheid. Vervolgens ga ik in op de waarheids-

7 De Franse filosoof Baudrillard stelde dat tijdens de Golfoorlog in 1991, de geallieerden en de Irakezen op een ander niveau met elkaar communiceerden. Volgens hem is de oorlog eerder virtueel dan feitelijk geweest. Baudrillard, J (1995) *The Gulf War did not take place*, 27

8 Kenmerken van een irreguliere omgeving zijn de aanwezigheid van statelijke en niet-statale actoren, de aanwezigheid van non-combattanten in het conflict (én als partij in het conflict), en het gebruik van disproportioneel geweld. Overige kenmerken: de irreguliere tegenstander is niet herkenbaar als combattant, niet gebonden aan humanitair oorlogsrecht, internationaal en zelfs nationaal recht, en gebruikt – in onze ogen – ontoelaatbare strijdmethoden

9 Het is niet mijn doel om diep in gaan op het discours over conflicten versus confrontaties waarbij je wint tijdens een 'conflict', maar tijdens een 'confrontatie' enkel kunt spreken van succes of het bereiken van een bepaalde conditie. Winnen betekent in dit verband dat je jouw wil oplegt aan de opponent, waardoor de opponent handelt zoals jij wilt. Als de opponent vervolgens ook nog denkt dat hij zijn eigen wil doorvoert, dan is ook de 'battle of perception' gewonnen. Zie ook: Rupert Smith in Smith, *Utility of Force* (2005) 19; en Dandeker, C. in Angstrom, J & I. Duyvesteyn (2010), *Modern war and the utility of force: challenges, methods and strategy*, 26.

10 Refererend aan Biddle, S. *Military Power: explaining victory and defeat in Modern Battle*, PUP, Princeton, 2004; de zes 'major trends' van Smith (2005) 17, 359 e.v. en Angstrom, J & I. Duyvesteyn (2010), 4-9.

FOTO AP

De Canadese communicatiefilosoof Marshall McLuhan kwam met het idee dat de media waarmee mensen communiceren hun sociale verhoudingen veranderen

vinging ofwel de autoriteit in de mediacultuur, om aansluitend de koppeling te leggen van mediacultuur naar de inzet van het militaire vermogen. Tot slot beantwoord ik de hoofdvraag.

De ideeën van McLuhan en Postman

Mijn analyse is gebaseerd op het werk van McLuhan en Postman.¹¹ Marshall McLuhan, een Canadese communicatiefilosoof, is vooral bekend door zijn idee dat de media waarmee wij communiceren onze sociale verhoudingen veranderen.¹² Neil Postman was hoogleraar in de theorie van media en heeft naast zijn eigen werk de ideeën van McLuhan verfijnd en/of aangescherpt.

McLuhan onderscheidt verschillende culturen die zich kenmerken door het medium en technieken die worden gebruikt in de communicatie: het alfabet, grammatica, woordconstructies, de drukpers en de elektronische media. De cultuur, de sociale verhoudingen

richten zich naar de mogelijkheden van deze technieken. Postman illustreert dit met de idee van *form excludes content*: de rooksignalen van de oude indianen of de tekeningen van de holbewoners kunnen bijvoorbeeld geen filosofische verhandeling weergeven. Die mediavorm is daarvoor te beperkt.

De belangrijkste stelling van McLuhan is dat nieuwe technologieën, zoals het alfabet of de drukpers *'exert a gravitational effect on cognition,*

11 Met name de boeken: McLuhan, M & Q. Fiore *The Medium is the Massage*, Penguin London, 1967, 1996; McLuhan, M. *Understanding Media, the extensions of Man*, MIT Press Cambridge Massachusetts, 1964, 1994; en Postman, N. *Amusing ourselves to death*, Penguin, London, 1985. Zowel het werk van McLuhan als Postman is niet vrij van kritiek. Postman is een adept van de schriftelijke mediacultuur en een fel tegenstander van elektronische mediacultuur, hetgeen hem kritiek oplevert van denkers die de internetcultuur aanhangen.

12 McLuhan leefde van 1911-1980. Zijn belangrijkste publicaties stammen uit midden jaren 60 van de vorige eeuw. McLuhan was een zeer vooruitstrevende denker die in zijn eigen tijd slecht werd begrepen. Zijn ideeën zijn echter in onze huidige tijd zeer actueel. McLuhan heeft woorden geïntroduceerd als 'surfen' op de elektronische media en hij heeft (al dan niet bewust) het internet voorspeld, waarin de sociale samenleving leeft in een 'global village'.

FOTO AP U. WEITZ

Neil Postman, een Amerikaanse mediaresearcher, wees op het verschil tussen metafoor en message en keek hoe media in een samenleving de definitie van 'waarheid' in die maatschappij beïnvloeden

which in turn affects social organisations'.¹³ McLuhan geeft als voorbeeld dat de ontwikkeling van de drukpers (*print technology*) van wezenlijk belang is geweest voor de toonaangevende trends in de moderne tijd. Denk daarbij aan de opkomst van het individualisme, democratie, het protestantisme, maar zeker ook de wetenschap.

Niet het bericht, maar het medium telt

Deze stelling verwoordt McLuhan krachtig in de titel van zijn werk *The medium is the message*.¹⁴ Het gaat niet om het bericht zelf, maar om het medium: want het medium waarmee het bericht wordt gecommuniceerd vormt en kleurt dat bericht. Een medium dat vervolgens weer impact heeft op de sociale verhoudingen. Denk daarbij alleen al aan de wijze waarop mensen in de westerse wereld tegenwoordig via Facebook of Twitter met elkaar communiceren.

Postman verruimt McLuhan's stelling 'the medium is the message' naar 'the medium is the metaphor', waarmee hij de zogeheten 'media metafoor' introduceert. Postman geeft aan dat een *message* een concrete situatie beschrijft terwijl een metafoor eerder een set symbolen en denkpatronen bevat: het is immers niet de inhoudelijkheid van de communicatie, maar de wijze waarop een communicatiemedium de inhoud vormt, *framet*, beperkt en richt. Anders gesteld: 'every civilization's discourse is limited by the biases of the media it employs'¹⁵. Een cultuur gebaseerd op spraak zal een bericht anders brengen dan een cultuur gebaseerd op elektronische media en internet. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de verschillen tussen een oratie, de krant of Twitter.

Media en definities van waarheid

Postman baseert zich op het werk van McLuhan en gaat een stap verder. Hij onderzoekt op welke wijze de media die dominant is in een samenleving, bepalend is voor de manier waarop die samenleving 'waarheid' definieert. Ofwel, de relatie tussen media, de aard en de bronnen van de waarheid. Postman stelt dat er geen universele weg is om de waarheid of één waarheid te vinden, maar dat iedere samenleving haar eigen waarheid definieert, gebaseerd op de dominante vorm van communicatie.¹⁶ Zo zal een primitieve orale samenleving veel waarde hechten aan de gezegden, spreuken en verhalen omdat daar de waarheid mee doorgegeven wordt. Een cultuur waarin het geschreven woord dominant is, zal spreuken en gezegden echter afdoen als folkloristisch en daarmee diskwalificeren als bron van waarheid.

13 McLuhan, M. *The Gutenberg Galaxy*, 1962, 124.

14 Dit is opzettelijk verkeerd geschreven. Oorspronkelijk heette het thema 'the medium is the message', maar in de boekwerken is dat herschreven tot 'massage' om de stelling meer kracht bij te zetten.

15 Postman, N. *Amusing ourselves to death*, 1985, 15.

16 Postman, N. *Amusing ourselves to death*, 1985, 18-32.

Soorten media

In dit artikel onderscheid ik vier categorieën van mediaculturen, gebaseerd op McLuhan en Postman: primitief visueel, spraak, schrift en elektronisch.¹⁷ McLuhan definieert verschillende mediaculturen gebaseerd op het gesproken woord (*oral culture*), het geschreven woord (*printed culture*) en de multimedia-cultuur (*media ecology*)¹⁸, terwijl Postman in zijn studie aanvullend een primitief visuele vorm van communiceren hanteert.

Communiceren kan op verschillende manieren: verbaal, non-verbaal, schriftelijk of visueel. Communicatie tussen een zender en een ontvanger vereist een gedeeld medium waarmee gecommuniceerd kan worden, zowel fysiek – zoals een mond, oor, rook of typemachine – als conceptueel – begrip van taal of symbolen.

Mediaculturen sluiten elkaar niet uit; ze bestaan naast elkaar als paradigma's, waarbij de één, afhankelijk van de cultuur en het tijdsgewricht, dominant is over de anderen. Deze co-existentie van culturen wordt pas een probleem als een samenleving een andere samenleving haar cultuur probeert op te leggen.

'Primitief visueel'

In deze paragraaf wil ik de vier mediaculturen nader uitleggen door het incident van een inslag op een flat in Gaza van 17 november 2012 op vier verschillende wijzen te beschrijven. 'Primitief visueel' is de minst ontwikkelde mediacultuur, die beelden en symbolen weergeeft. Het startpunt van deze cultuur vormen grottekeningen en de rooksignalen. Toegepast op de Middeleeuwen gaat het bijvoorbeeld om de kleuren van de tenues van legers, de hoofdtooiën, de symbolen op de schilden.

De instrumenten binnen deze cultuur zijn uiterst beperkt. Het beschrijven van de situatie met de inslag op een flat zal met rooksignalen waarschijnlijk dagen duren. Geen enkele nuance en emotie kan worden beschreven, laat staan dat de situatie vanuit verscheidene perspectieven kan worden belicht. De vorm van

het medium sluit een feitelijke weergave van het incident uit – *form excludes content*.

Spraak

In de mediacultuur van het gesproken woord is de ontwikkeling en kennis van taal overheersend. Overdracht van verhalen door middel van spraak, maar ook de retoriek als stijlmiddel komen centraal te staan. Het gesproken woord komt primair tot uiting in kleine leefgemeenschappen. McLuhan typeert deze cultuur als 'the village' en 'het gesproken woord' was en is

Het gaat niet om het bericht zelf
maar om het medium:
want het medium waarmee het
bericht wordt gecommuniceerd,
vormt en kleurt dat bericht

in buurt-huizen, kerken of de moskeeën een belangrijk medium.¹⁹

Zo kan de inslag op een flat in Gaza met gebruikmaking van het gesproken woord uitvoerig worden geschreven, maar het verslag blijft relatief subjectief en mist diepgang.

Het schrift

Het schrift komt vooral door de boekdrukkunst in zwang. De opkomst van het gedrukte en geschreven woord is vermoedelijk randvoorwaardelijk geweest voor de opkomst van

17 Deze indeling is gebaseerd op deel 2 'The Gutenberg Galaxy' van *The Gutenberg Galaxy: the making of typographic man* van McLuhan, 1962. McLuhan beschrijft in zijn boek verschillende communicatieculturen, zoals de 'oral tribe culture', de handgeschreven en de gedrukte printcultuur en de 'electronic media'. Postman, N. (1985) maakt een soortgelijke indeling, voorafgegaan door de primitievere cultuur van beeld en symbool. Van deze vier zijn de laatste drie het meest relevant voor het thema van conflict en media dat hier centraal staat.

18 McLuhan maakt in meerdere boeken een indeling naar mediacultuur. De indelingen en naamgeving zijn in grote lijn consistent, maar verschillen per boek. McLuhan (1964) *Understanding Media*, 97 e.v. McLuhan noemt de culturen hier ook wel 'the spoken word', 'the written word', en de 'electric technology'.

19 McLuhan, M. *The Gutenberg Galaxy*, 1962, 21.

wetenschap.²⁰ De moderne tijd, met de intrede van de wetenschap, kenmerkt zich door geschreven onderzoek in boekwerken en artikelen. Op schrift kan een verslag van een gebeurtenis zeer uitgebreid worden weergegeven; zo ook in het voorbeeld van de flat in Gaza. Het bericht kan starten met de bronnen van het conflict, wie er in de flat woonde, wie de aanval heeft uitgevoerd, et cetera.

De elektronische mediacultuur

Ten slotte introduceer ik de elektronische mediacultuur, waar radio, cinema, televisie, internet en sociale media onder vallen. McLuhan geeft aan dat het elektronische medium opkomt met de ontdekking van de telegraaf, waarbij geldt: *'messages could travel faster than a messenger'*²¹. Deze mediacultuur is sinds medio vorige eeuw dominant in de westerse wereld.

De verslaglegging door middel van beeld, audio en video is een zeer krachtig middel. Een beeld of video geeft veel data en gegevens, maar ieder ontvanger zal deze data zelf (moeten) interpreteren. Iedere ontvanger creëert daarmee zijn eigen subjectieve waarheid van de situatie. Het is een vorm van waarheidsvinding die overigens wel door een zender kan worden beïnvloed, bijvoorbeeld via het gebruik van sociale media door een krijgsmacht.

De conclusie van deze paragraaf is dat het onderzoekskader bestaat uit vier soorten mediaculturen: primitief visueel, oraal, schriftelijk en elektronisch. Welke mediacultuur een samenleving omarmt, is afhankelijk van de ontwikkelingsfase waarin ze zich bevindt, maar ook in hoeverre de technologie voorhanden is waaruit zaken als de drukpers, de

bioscoop of de tv voortkomen.²² De primitief visuele cultuur laat ik verder achterwege, aangezien er geen reële militaire opponent is in dit domein.

Eigenschappen van media

McLuhan geeft aan dat het gehanteerde medium *'is reshaping and restructuring patterns of social independence and every aspect of our personal life. It forces us to reconsider and reevaluate practically every thought, every action, and every institution formerly taken for granted'*.²³

Wat zijn de specifieke eigenschappen van mediaculturen? Uit het werk van McLuhan en Postman zijn drie overheersende eigenschappen te filteren: (1) de snelheid waarmee het medium een bericht overbrengt; (2) het bereik van het medium; en ten slotte (3) de directheid van de communicatie.

20 Eisenstein, E. (1979), *The printing press as an agent of change*, Cambridge UP, Cambridge, 1979, xvi, 43 e.v., 129 e.v., in: *The Gutenberg Galaxy*, 124-126. Eisenstein typeert McLuhan deze periode met *'the movable type'* oftewel de herbruikbare zettafel van de drukpers.

21 McLuhan, M. *Understanding Media*, 1964, 111.

22 Zie ook Postman, *Laughing ourselves to death*, 1985, 13. Hier stelt hij dat *'new techniques of communication bring a transformation of thinking, which then transforms culture'*.

23 McLuhan, M. *The medium is the message*, 1967, 8.

Orale mediacultuur

De orale mediacultuur is direct, niet in de laatste plaats omdat zender en ontvanger van hetzelfde soort zijn, namelijk de mens die zinnen gebruikt tijdens het communiceren, of zoals McLuhan het zegt: '(t)he auditory sense, unlike the cool and neutral eye, is hyper-esthetic and delicate and all-inclusive. Oral cultures act and react at the same time'.²⁴ Het bereik van dit medium is beperkt omdat een bericht van mens naar mens moet worden getransporteerd, waarmee de inhoud deels verloren kan gaan. De snelheid van verspreiding is daarmee ook beperkt.²⁵

Cameravrouw Maria Fleet en geluidsman Ben Coyote van CNN aan het werk tijdens de operatie Desert Shield in 1990 bij een schietoefening met een Amerikaanse M1A1-tank in Saoedi-Arabië

FOTO AP, A. MIKAMI

Geschreven mediacultuur

De geschreven mediacultuur is voor Postman het summum van beschaving: '(i)n a print-culture, intelligence implies that one can easily dwell without pictures, in a field of concepts and generalizations. To be able to do so constitutes a primary definition of intelligence in a culture whose notions of truth are organised around the printed word'.²⁶ Het geschreven woord maakt dat lezen een intellectuele bezigheid is geworden, die rationaliteit, logisch denken en conceptueel denkvermogen vereist, waarin gestreefd wordt naar objectiviteit.²⁷

Deze intellectuele ontwikkeling maakt de wijze van communiceren indirect. Sterker nog: de indirecte wijze van communiceren is een deugd in de geschreven mediacultuur.²⁸ De snelheid van het geschreven woord is beperkt, maar sneller dan het gesproken woord doordat technologische ontwikkelingen zoals de drukpers teksten meervoudig kunnen reproduceren waarbij de inhoud niet verloren gaat. Het geschreven woord is niet vluchtig, zoals het gesproken woord. Hierdoor is het bereik van het geschreven woord groot.

Elektronische mediacultuur

Het elektronische medium bestrijkt een grote massa snel met één bericht. McLuhan opperde dat de wereld hierdoor een 'global

24 McLuhan, M., *Understanding Media*, 1964, 108.

25 Een mooi voorbeeld van de orale mediacultuur vormen de Amerikaanse *state fairs*. Zie bijvoorbeeld de documentaire *'Civil War'* van Ken Burns (1990).

26 Postman, *Amusing ourselves to death*, 1985, 18-32.

27 Dat de Verlichting en de opkomst van het geschreven woord gelijk oplopen is geen toeval. McLuhan schreef al eerder dat '*Only alphabetic cultures have ever mastered connected lineal sequences as pervasive forms of psychic and social organization. The breaking up of every kind of experience into uniform units in order to produce faster action and change of form (applied knowledge) has been the secret of Western power over man and nature alike. That is the reason why our Western industrial programs have quite involuntarily been so militant, and our military programs have been so industrial. Both are shaped by the alphabet in their technique of transformation and control by making all situations uniform and continuous.*' McLuhan, *Understanding Media*, 1964, 107.

28 Of, zoals McLuhan zegt: '*Civilization is built on literacy because literacy is a uniform processing of a culture by a visual sense extended in space and time by the alphabet. Phonetic culture endows men with the means of repressing their feelings and emotions when engaged in action. To act without reacting, without involvement, is the peculiar advantage of Western literate man.*' McLuhan, *Understanding Media*, 1964, 108.

village' zou worden.²⁹ De communicatie is direct, onge-filterd en 'instantaneous'.³⁰ McLuhan stelde al eerder dat met de telegrafie het transportmiddel en de communicatie was losgekoppeld.³¹

Een gevolg van deze ontkoppeling is dat de informatie uit de context wordt gehaald en daarmee irrelevant is geworden. Denk aan het beeld of de perceptie die wordt gecreëerd in *Disney World* of bij de CNN-weergave van de Golfoorlog (1990-1991). De waarheidsvinding ligt nu bij de ontvanger, terwijl de zender de waarheid kan manipuleren.³²

Zoals gezegd zijn mediaculturen te onderscheiden door een verschil in het bereik van het bericht, de snelheid van verspreiding en de directheid van de communicatie. Vooral de schriftelijke mediacultuur contrasteert sterk met de directe en snelle wijze van communiceren van de elektronische media.

Het dominante medium

De essentie van het verschil in mediaculturen ligt volgens Postman niet in de media-uitingen, maar in het concept van de waarheidsvinding.

Postman stelt dat het idee van de waarheidsvinding – de bron van onze kennis - gekoppeld is aan de manier waarop en de wijze waarin een samenleving zich uitdrukt. Waarheid is subjectief en iedere cultuur heeft haar eigen perceptie van de waarheid. Postman geeft aan dat als het dominante mediaparadigma in een samenleving verandert van oraal naar geschreven naar elektronisch, dat ook het idee over de waarheid mee schuift.³³

De vraag is dan welke waarheid gekoppeld is aan de mediaculturen. En wat is onze waarheid? De opvattingen over wat waarheid is, wijzigen sterk door de eeuwen heen. Bij de oude Grieken was het vooral relevant wie de uitspraak deed.³⁴ De soevereiniteit van de waarheid had zijn oorsprong in een autoriteit, in dit geval een persoon, zoals Aristoteles. Die autoriteit verschuift in de Middeleeuwen naar een Godsgeloof. Alle waarheid is terug te voeren op God. De eerste scheuren in deze opvatting ontstaan in de Renaissance. Maar vooral de Verlichting laat een kritisch-logische waarheidsvinding prevaleren boven een canoniek-religieuze; denk daarbij aan de ontdekking van Newton of Galillei en in de methoden van onderzoek van Descartes. 'Wetenschappelijke revolutie heeft de mensheid bevrijd van bijgeloof en religieuze dogmatiek. Aan haar hebben we de verworvenheden van de industriële en technische samenleving van vandaag te danken. Wetenschap is rationeel. Wetenschap is modern. Wetenschap is Westers',³⁵ aldus de Amsterdamse filosoof Michiel Leezenberg.

De schriftelijke mediacultuur heeft een sterke relatie met de wetenschap.³⁶ In de schriftelijke mediacultuur is waarheidsvinding via wetenschappelijke methoden belangrijk. Een artikel in een invloedrijke krant of tijdschrift is gestoeld op een gedegen onderzoek en gebaseerd op objectieve feiten, en is geschreven door een journalist die het principe van 'hoor en wederhoor' heeft toegepast.³⁷

In de orale mediacultuur is de wetenschappelijke revolutie zoals die in het Westen plaatsvond, nog niet doorgedrongen en zal waarschijnlijk ook niet plaatsvinden.

29 McLuhan, M., *The Gutenberg Galaxy*, 1962, 158.

30 Denk aan recente discussies op Twitter over zwartepiet, met alle voor- en nadelen van dien.

31 McLuhan, M., *Understanding Media*, 1964, 89.

32 Of, zoals Steven Thompson stelt: 'Overwhelming sensory experiences associated with broadcast media ensure that neither 1) time to study individual factors that render media as iconic, nor 2) interest in interpretation of such dynamics prior to public release'. Thompson, S., 'Icon Evolution in Digitality', in: *Journal for a global sustainable information society*, 6, 2010, 351.

33 Postman, *Amusing ourselves to death, 'as a culture moves forward from orality to writing to printing to televising, its ideas of truth move wit hit (...)'*, 1985, 24.

34 Een uitspraak van Aristoteles gold als een uitspraak van een autoriteit en was dus waar. Leezenberg, M. *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen*, 2012, 17.

35 Idem, 32.

36 De waarheidsvinding voor deze periode zoekt Postman in de *Exposition: 'a mode of thought, a method of learning, and a means of expression. Almost all of the characteristics we associate with mature discourse were amplified by typography, which has the strongest possible bias toward exposition: a sophisticated ability to think conceptually, deductively and sequentially; a high valuation of reason and order; an abhorrence of contradiction; a large capacity for detachment and objectivity; a tolerance for delayed response'*. Postman, N. *Amusing ourselves to death*, 1985, 63.

37 Een goede krant of tijdschrift zal feiten en opinies duidelijk scheiden, denk aan artikelen in *The Economist* of *NRC Handelsblad*.

FOTO AP, J. LENT

De Amerikaanse vlieger James Shively is in 1967 in handen gevallen van communisten in Hanoi: de tegenstanders maken gebruik van de dominante elektronische mediacultuur in het Westen om hun boodschap via de televisie over te brengen

De waarheidsvinding ligt daar in een canonieke leer omdat deze leer het meest geëigend is voor de orale uitdrukkingsvormen. Andersom beredeneerd is de orale mediacultuur voor de kennisbronnen als de wetenschap of het amusement via internet te beperkt: *form excludes content*.

De elektronische mediacultuur is over het algemeen niet rationeel, niet logisch, maar direct, snel en vaak ook vol emoties. Het is in ieder geval geen voedingsbodem voor wetenschappelijke waarheidsvinding. Volgens Postman is de waarheid van de 'tv-samenleving' gelegen in *entertainment*.³⁸ Waarheid is zeer subjectief in de elektronische mediacultuur. Waarheid is eerder een opinie: zolang de ontvanger wordt vermaakt en de informatie de ontvanger behaagt, wordt deze als soevereine waarheid gezien.

Het Westen

Welke mediacultuur is nu dominant in het Westen? En wat zijn mogelijke mediaculturen van onze (potentiële) opponenten? McLuhan en Postman stellen dat de elektronische mediacultuur al sinds de jaren vijftig dominant is in het Westen.³⁹ Dit suggereert dat in de gehele Europees- Amerikaanse cultuur de elektronische media dominant is, hetgeen wellicht correct is. Alleen als we kijken naar het mediagebruik

38 In Postmans eigen bewoordingen 'the age of showbusiness'. *Amusing ourselves to death*, 1985, 93-98.

39 'As Neil Postman (1985) has pointed out, television for some years has been the principal medium of our culture, crowding out print and its primary vehicle, the book. Postman rightly holds that each medium conveys an epistemology; that is, a way of knowing and a way of working with the world. The medium in this sense basically shapes the mind.' In: Maddux, C.D., 'An Epistemological Examination of Computer Telecommunications', in: J. Willis et al., 1995, *Proceedings of Society for Information Technology & Teacher Education International Conference*, 814-815. Chesapeake, VA: AACE.

van de bestuurlijke elite in het Westen – denk hierbij aan regering, overheidmanagers, bedrijfsleiding, rechters, docenten, et cetera – dan valt op dat de schriftelijke mediacultuur dominant is.⁴⁰

Daar waar ‘de massa’ Wikipedia als waarheid ziet en communiceert via Facebook of Twitter, kijkt ‘de elite’ eerder naar gedegen onderzoek en rationaliteit als toetssteen van de waarheid en communiceert primair via officiële document zoals wetten, rechtelijke uitspraken, memo’s of andere interne circulaire’s.⁴¹

Potentiële opposenten

En hoe zit het met onze potentiële opposenten? Veel groeperingen, zoals de Afrikaanse of Arabische culturen, erkennen onze manier van wetenschap bedrijven niet als soevereine waarheid. Vele niet-westerse culturen kennen een waarheid die gestoeld is op religie of ideologie. Ze neigen naar een dominant orale mediacultuur, mede omdat de geletterdheid in deze landen nog erg laag is.⁴²

Het risico van dreiging voor het Westen vanuit deze groepen is groot vanwege de botsing tussen ‘objectieve’ soevereine waarheden – zoals Godsgeloof – versus wetenschap en rationaliteit: vergelijkbaar met de *clash of civilisations* van Huntington. De kans dat het zal plaatsvinden is echter klein.

Andere potentiële opposenten voor het Westen zijn groepen waarbij de elektronische media-

cultuur dominant is. Deze groepen opereren decentraal en zijn niet gebonden aan fysieke locaties als steden. Hierdoor is de omvang van een dergelijke groep lastig in te schatten. Hoewel ook hun waarheid strijdig is met de gangbare opvattingen in het Westen, zal er geen grote clash plaatsvinden, zoals hiervoor is beschreven. Het gaat in deze confrontatie om een objectieve versus een subjectieve waarheid. De aard van de confrontatie is daardoor anders. De (prik)acties van de groepen, die opereren binnen de elektronische mediacultuur, hebben eerder veelal een demonstratief karakter. Deze groepen willen aandacht, maar ze zijn er niet op uit om een gehele samenleving te ontwrichten en vernietigen. Bij deze groepen is er een grotere kans, maar een kleiner risico voor het Westen.

De conclusie van deze paragraaf is dat de dominantie van een mediacultuur samenhangt met de waarheidsvinding van die samenleving.

40 Het idee van het paradigma van communicatie van de elite naar de massa, via massamedia, is dat de elite de massa eenzijdig beïnvloedt via massamedia. Davis stelt dat dit paradigma wellicht achterhaald is omdat de massa niet enkel door de elite wordt beïnvloed, maar ook door talrijke andere bronnen. Een gevolg hiervan is dat veel nieuwsmidia de onderwerpen apolitek maken, minder achtergrondinformatie leveren en in plaats daarvan ‘infotainment’ produceren. Ook is het paradigma achterhaald omdat de beïnvloeding vooral plaatsvindt tussen elites onderling. De elites zitten feitelijk gevangen in een dilemma, aangezien ze enerzijds moeten blijven proberen te communiceren met de massa in vluchtige, apoliteke bewoordingen, terwijl de eigen taal van de elite complex is. Zie Davis, A. ‘Whither Mass Media and Power? Evidence for a critical elite theory alternative’, in: *Media, Culture & Society* 25 (5), 2003, 669-690.

41 Deze kunnen wel verspreid worden via inter- of intranet maar het blijven in essentie uitingen van de schriftelijke mediacultuur.

42 Zie onder meer de ‘adult and youth literacy’ lijst van UNESCO Institute for Statistics (<http://www.uis.unesco.org>). Geraadpleegd op 30 januari 2014)

FOTO US DEPARTMENT OF DEFENSE. R.J. SAVARESE

Een militair aan het werk op het Amerikaanse vliegdekschip USS Enterprise: de verschillen in mediacultuur zijn in verband te brengen met het militair vermogen, waarbij het Westen een sterke voorkeur heeft voor de fysieke component

Daarnaast achten niet alle samenlevingen dezelfde mediacultuur dominant. De waarheid van de westerse mediacultuur is gestoeld op wetenschap en rationaliteit, terwijl andere samenlevingen veelal waarheden hebben die zijn gebaseerd op één Godsleer of op diverse subjectieve waarheden. Dit wezenlijke verschil in waarheden maakt communiceren tussen verschillende culturen moeilijk. Ten slotte is in de westerse samenleving meer dan één mediacultuur aanwezig. Bij de westerse elite is de schriftelijke mediacultuur, gebaseerd op wetenschap en rationaliteit, veruit dominant, en eigent de massa zich veel meer de elektronische media toe, waarbij een subjectieve waarheid dominant is.⁴³

Communiceren door middel van militair vermogen

De fysieke component

De verschillen in mediacultuur zijn in verband te brengen met het militair vermogen van de verschillende partijen en groeperingen. In de Europees-Amerikaanse culturen is er een sterke nadruk op wetenschap en rationaliteit, en in het verlengde daarvan ook op techniek en industrie. Als je deze westerse voorkeur vertaalt naar militair vermogen zie je dat het Westen een sterke voorkeur heeft voor de fysieke component. Het conceptuele denken binnen westerse krijgsmachten wordt nog steeds gedomineerd door een lineaire en volgtijdelijke opbouw, in zowel opleiding als training. Het is bovendien gebaseerd op ervaring, hiërarchie en anciënniteit.⁴⁴

Dit westerse conceptuele denken sluit slecht aan bij een genetwerkte elektronische mediacultuur die werkt in parallelle structuren en dwarsverbanden tussen gelijkwaardige actoren, waarbij geen onderlinge hiërarchie aanwezig is.⁴⁵ Ook richt de mentale component bij veel westerse krijgsmachten zich bij het plannen van eventuele toekomstige conflicten nog steeds op de eigen ervaring in combinatie met eigen beschikbare middelen, en minder op het daadwerkelijke aangrijpingspunt van een opponent.

De mentale component

Samenlevingen die qua waarheidsvinding gebaseerd zijn op een Godsleer en in een orale mediacultuur verkeren, leggen de nadruk op

-
- 43 Dit kan een verklaring zijn voor de *mismatch* in de communicatie tussen de elite en onze massa over hoog- technisch militair materieel, zoals een tank, een schip of een straalvliegtuig.
- 44 Denk aan de *pre-deployment* training voor onze militairen die soms meer tijd in beslag neemt dat de uitzending zelf.
- 45 McLuhan stelt dat '(o)ur highly literate societies are at a loss as they encounter the new structures of opinion and feeling that result from instant and global information. They are still in the grip of "points of view" and of habits of dealing with things one at a time. Such habits are quite crippling in any electric structure of information movement, yet they could be controlled if we recognized whence they had been acquired. But literate society thinks of its artificial visual bias as a thing natural and innate'. McLuhan, M., *Understanding Media*, 1964, 342.

de mentale component omdat een conflict hen dichter bij hun ideologische doel of (meta-fysische) leider brengt. De westerse fysieke middelen raken deze samenlevingen niet of nauwelijks. Het Westen maakt vooral wapens, die gericht zijn op het vernietigen van geïndustrialiseerde en gemechaniseerde omgevingen. Men richt zich niet op abstracte aangrijpingspunten.⁴⁶ Dat zet het Westen op een ernstige achterstand.

Orale culturen kijken vooral op een fysieke wijze naar het Westen. Waar nodig zullen zij westerse (fysiek gerichte) middelen tegen hen gebruiken. Bovendien hebben de oraal gedomineerde culturen op conceptueel gebied een voordeel omdat zij de kunst van de retorica nog beheersen. En dit is een scherp wapen binnen de elektronische media, waarbij een zender van een bericht de omgeving en de context zelf kan creëren.⁴⁷

Groeperingen binnen de elektronische media-cultuur hebben de fysieke component wel nodig, maar enkel als instrument om hun conceptuele denken te uiten. De zender in deze mediacultuur creëert een werkelijkheid die er niet is. Zodoende kan de zender een valse beeld van de waarheid aanbieden en beïnvloedt hij de mentale component van de ontvanger, kortom: een echte vorm van manipuleren. Dit kan met fotografie of bewegende beelden, een software-programma, Disney World of via een televisie-programma als X-Factor.

Manipulatie

Deze vorm van manipulatie kan plaatsvinden door het uitvoeren van cyberactiviteiten, zoals het bewust frustreren van de militaire energievoorziening of het beïnvloeden van de mening van het thuisfront van de opponent.⁴⁸ Een confrontatie tussen een Europees-Amerikaanse cultuur en een orale of elektronische media cultuur is dus niet alleen een *clash of civilisations*; ook de militaire vermogens zijn niet op elkaar afgestemd.⁴⁹

Zoals aangegeven is de meest aannemelijke confrontatie een strijd tussen de cultuur die de wetenschap als waarheid aanhangt en de cultuur die de Godsleer aanhangt: het zogeheten Huntington-scenario. Een confrontatie tussen deze genoemde culturen is fundamenteel en mist een 'common denominator' omdat de wereldbeelden wezenlijk verschillen. Beide actoren, zeker ook het Westen, achten hun waarheid universeel, maar ze moeten zich realiseren dat hun waarheid niet universeel geldend is. De conflicten zullen verminderen indien beide actoren de grondslag van hun waarheidsvinding enkel nog in de eigen kring verkondigen en hun 'waarheid' niet buiten hun eigen cultuur, bijvoorbeeld naar Afrika, Azië of Europa, willen exporteren.

De gevaarlijkste confrontatie is wanneer de actoren uit de orale cultuur de stap naar de schriftelijke cultuur overslaan en direct overgaan naar de elektronische mediacultuur: het zogeheten *Leap Frog*-scenario. Orale culturen kunnen of willen de ontwikkeling naar de schriftelijke, technisch-wetenschappelijke mediacultuur veelal niet maken vanwege een gebrek aan middelen, ongeletterdheid of een onwil om het geloof in een God op te geven.

Daar waar de schriftelijke mediacultuur fundamenteel botst met de orale en de elektronische cultuur, sluiten de orale en de elektronische mediacultuur elkaar overigens niet uit. De elektronische mediacultuur kent verscheidene waarheden, en accepteert dus ook de Godsleer als één van haar waarheden. Internettechniek is relatief eenvoudig en

46 McLuhan, M., *Understanding Media*, 1964, 344: 'Even today the mere existence of a literate and industrial West appears quite naturally as dire aggression to nonliterate societies; just as the mere existence of the atom bomb appears as a state of universal aggression to industrial and mechanized societies'.

47 'Today, the backward countries can learn from us how to beat us. In the new electric age of information, the backward countries enjoy some specific advantages over the highly literate and industrialized cultures. For backward countries have the habit and understanding of oral propaganda and persuasion that was eroded in industrial societies long ago', idem, 343.

48 Voor meer achtergrondinformatie zie: Ducheine, P. & J. van Haaster, 'Een operationeel raamwerk voor cyberoperaties', in: *Militaire Spectator* 182, 2013, 12.

49 Tijdens de Koude Oorlog hadden zowel Oost en West veel (fysieke) nucleaire wapens, soortgelijke concepten van optreden en een vrijwel identieke *mindset*. Dat is nu niet meer zo.

goedkoop, en voor het lezen en gebruiken van elektronische media is een wetenschappelijke opleiding vaak geen vereiste omdat primair met beelden, symbolen en audio wordt gewerkt.

Retorica als wapen

Als groeperingen van de orale mediacultuur gebruikmaken van elektronische media ontstaat er een situatie waarbij een actor die de kunst van de retorica verstaat, gebruik kan maken van een medium met een groot bereik en snelle verspreiding. Hierdoor ontstaat een sterk wapen, waarbij manipulatie en propaganda natuurlijk niet is uitgesloten. Deze wijze van manipuleren beïnvloedt direct de westerse bevolking, die de elektronische mediacultuur aanhangt. Met als gevolg dat het Westen een genetwerkte tegenstander tracht te bevechten die in het bezit is van minimale fysieke middelen en daardoor geen duidelijk fysiek aangrijpingspunt heeft.

Het Westen is daardoor niet in staat een dergelijke tegenstander te verslaan. Daarentegen kan die tegenstander zelf wel handig inspelen op het verschil tussen de bestuurlijke elite en de massa. Met zijn retorica kan hij via de elektronische media de westerse massa bespelen, die op hun beurt de westerse elite weer zullen beïnvloeden.

Een elite met een schriftelijke mediacultuur en een sterke voorkeur voor het aanwenden van de fysieke component binnen het militair vermogen, heeft hier niet van terug. De Europees-Amerikaanse samenleving strijdt vooral met middelen (zowel fysiek als retorisch) die niet aansluiten bij deze oraal-elektronisch georiënteerde actor, die bovendien een andere waarheid kent en die het publieke debat in het Westen weet te beïnvloeden.

Kortom: goedlopende, weloverwogen volzinnen noch *state-of-the-art* materieel zijn een adequaat wapen tegen een twitterende tegenstander.

De eerste conclusie van deze paragraaf is dat de westerse focus is gericht op de fysieke component van het militair vermogen, wat

erop duidt dat niet de massa maar de elite de drijfveer is achter ons militaire denken. Een tweede conclusie is dat de westerse samenleving niet alleen een andere mediacultuur heeft dan andere samenlevingen, maar dat zij ook andere componenten van het militair vermogen zullen gebruiken bij een eventuele confrontatie. De westerse kracht ligt bij de fysieke component; de samenlevingen gebaseerd op de Godsleer kennen een sterke mentale component, terwijl de kracht van actoren in een elektronische mediacultuur ligt in de conceptuele component.

Goedlopende, weloverwogen volzinnen
noch 'state-of-the-art' materieel
zijn een adequaat wapen
tegen een twitterende tegenstander

Conclusie

Is het juist te veronderstellen dat technologisch superieur geachte westerse mogendheden conflicten niet zomaar weten te winnen omdat zij de taal van hun opponent niet beheersen? Het antwoord op deze vraag heeft meerdere kanten. In dit artikel heb ik gepoogd om een antwoord te vinden vanuit de mediaculturen zoals die verankerd zijn in een samenleving. Mediaculturen die de waarheid in een samenleving vormgeven en richten.

De conclusie is dat de westerse mogendheden inderdaad niet kunnen winnen omdat:

- (a) er een fundamenteel verschil is in waarheidsvinding tussen de westerse mogendheden en hun potentiële opponenten. Doordat samenlevingen verschillende waarheden (God, wetenschap of Wikipedia) aanhangen is het lastig voor deze samenlevingen om onderling te communiceren.

- (b) er een verschil is tussen het Westen en andere samenlevingen in hun opvatting over hoe je in voorkomend geval militair vermogen dient aan te wenden. De rationeel-wetenschappelijke grondslag van de westerse samenleving legt veel nadruk op de industriële fysieke component van het militair vermogen, terwijl potentiële opponenten de mentale of conceptuele component prevaleren. Het is dan ook een retorische vraag hoeveel fregatten, tanks of gevechtsvliegtuigen nodig zijn om een dergelijke ideologie te vernietigen.
- (c) de westerse wereld gespleten is. De westerse massa hangt niet hetzelfde idee aan over mediacultuur en heeft bovendien een andere focus op de fysieke component van militair vermogen dan de westerse bestuurlijke elite. Hierdoor ontstaat voor die elite een lastig te voeren tweefrontengevecht, waarbij ze zowel haar wil aan de opponent moet opleggen als de eigen achterban van de juistheid van haar optreden wil overtuigen en wellicht weet te beïnvloeden.

Met de huidige set aan middelen, de huidige opvattingen over het aanwenden van militair vermogen is het Westen dus niet in staat om conflicten te winnen. Rest de vraag: kan het Westen er iets aan doen? De manoeuvreerruimte is beperkt. De politiek, de elite, ziet zich geconfronteerd met een mismatch in een westerse samenleving en is zich ervan bewust dat potentiële opponenten andere mediaculturen aanhangen en dus op een andere manier communiceren. Het is echter lastig om hierop te reageren aangezien het eeuwen kan duren om zich een andere mediacultuur eigen te maken, of anderen onze cultuur op te leggen.

Daar komt nog bij dat het Westen een Taliban of Hezbollah-achtige tegenstander moet aangrijpen op haar ideologie of Godsleer, want veelal is dit haar aangrijppingspunt. En dat is

een strijdmethode die niet past bij westerse normen en waarden.

Bewustwording

Op militair niveau zijn wel maatregelen te treffen. Primair gaat het daarbij om bewustwording: om het begrijpen van het wereldbeeld van de opponent, en om het optreden en de uitingen van de opponenten in de juiste context te plaatsen.

Binnen de huidige regelgeving en ethiek houdt het geconstateerde in: het versterken van de westerse strategische communicatie, inclusief informatie-operaties, cyberoperaties en adequate *strategic narratives*, met gebruikmaking van elektronische media.⁵⁰

Afstemming

Om succes te hebben dient een westerse mogendheid haar militair vermogen af te stemmen op de conceptuele en/of mentale component van de tegenstander, en niet op het versterken van de eigen fysieke component. Een opponent dient met zijn eigen middelen verslagen te worden en niet met fysieke middelen, zoals in het Westen wordt gedacht. Een *cyber wizzkid* moet je niet aanvallen of laten oppakken, maar dien je in te huren. Het houdt ook in dat het Westen zijn opponent niet zomaar zijn wil en waarheid moet opleggen, maar kennis dient te nemen van de waarheid waar de opponent bij zweert en daarin argumenten moet zoeken om een strijd te staken.

Uitspraken en ideeën van opponenten, maar ook die van de eigen achterban, dienen in een context te worden geplaatst. Als we kijken naar Nederland: leg de achterban in Nederland niet in wetenschappelijk-technologische termen uit waarom we nieuw materieel kopen, maar in termen die aansluiten bij de elektronische mediacultuur. Reageer robuust en proactief op uitingen van potentiële opponenten in de (sociale) media: wacht niet weken om een wetenschappelijk antwoord te formuleren, maar ondermijn het bericht direct, zet het in een ander daglicht of tast de integriteit van de verzender aan.

50 Met gebruikmaking van het juiste vocabulaire, zie: Dandeker, C. in: Angstrom, J & I. Duyvesteyn, 2010, 24, met de sprekende paragraaftitel: '*success – not winning: the implications for the narratives of war*'.